

Legislació consolidada

Versió vigent: 22.04.2018 -

Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere a la Comunitat Valenciana.

(DOGV núm. 8019 de 11.04.2017) Ref. 003140/2017

Sia notori i manifest a tots els ciutadans i totes les ciutadanes que les Corts han aprovat i jo, d'acord amb el que estableixen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, en nom del rei, promulgue la llei següent:

PREÀMBUL

La identitat de gènere és la vivència interna i individual del gènere tal com cada persona la sent. Aquesta circumstància personal pot correspondre o no amb el sexe assignat en el naixement, consistent en l'apreciació visual dels òrgans genitals externs. L'existència de persones trans, la identitat de gènere sentida de les quals no correspon amb la que els van assignar en naixer, està present en totes les cultures de la humanitat i en tot temps històric.

Les respostes que les distintes societats han donat a aquesta realitat han estat molt diverses al llarg del temps i en les distintes geografies del món. Algunes han acceptat al seu si una realitat de gènere no estrictament binària i han articulat mecanismes socials i lleis que en promouen la integració. Altres, per desgràcia, han manifestat diversos graus de rebuig i repressió de les expressions d'identitat de gènere que han provocat greus violacions de drets humans de les persones trans. Aquest és el cas de la nostra societat, la qual cosa ens porta a la necessitat de crear un marc normatiu que reconega el dret a la identitat de gènere i a la lliure expressió del gènere sentit com un dret humà fonamental, i dotar-lo de les eines adequades per a fer-lo efectiu.

El procés de reconeixement de la diversitat de la identitat de gènere en la societat occidental segueix un camí imparabile, però encara està lluny de concloure. Les persones trans, homosexuals i bisexuals van ser proscrites com a transgressió des de la norma religiosa durant segles. De fet, el dietari d'Alfons el Magnànim relata la cruel execució de Margarida Borràs el 28 de juliol de 1460, sent prèviament presa i torturada per comportar-se i vestir-se com una dona, en el que és el primer cas de transfòbia institucional documentat a València.

Igual que va passar amb l'homosexualitat, en el segle xx la identitat trans va començar a tractar-se des de l'àmbit mèdic, considerant-se com un trastorn de disfòria de gènere i qualificant les persones trans com a afectades per una malaltia mental. Però açò no va evitar que la persecució legal continuara fins fa ben poc, perquè van ser moltes les persones trans empresonades primer per la Llei de ganduls i malfactors, amb la modificació de 1954, i a partir de 1970 per la Llei de perillositat i rehabilitació social, fins que es va derogar en 1976. Malgrat aquesta història de persecució, les persones trans, especialment les dones, han estat sempre l'avantguarda en la defensa de la dignitat i els drets de tot el col·lectiu de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals (LGTBI), com ho demostra la seua participació destacada en els disturbis d'Stonewall a Nova York (1969), considerats l'inici del moviment LGTBI modern, i en la primera línia de la primera manifestació de l'orgull LGTBI que va tenir lloc a Espanya en 1977 (Barcelona).

Durant prop de setanta anys, la identitat trans ha figurat com a malaltia en els principals manuals de diagnòstic i en les principals classificacions de malalties, com la classificació interna-

cional de malalties (CIE-10) de l'Organització Mundial de la Salut o el Manual de diagnòstic de malalties psiquiàtriques DSM-R de l'American Psychiatric Association (APA), sota els qualificatius de trastorn de la identitat sexual o desordre de la identitat de gènere, el diagnòstic mèdic associat dels quals és la disfòria de gènere. Igual que amb l'homosexualitat, ha fet falta un llarg camí perquè autoritats mèdiques, associacions científiques i professionals reconsideraren aquesta classificació mèdica en les bases científiques, valoraren els components de prejudici que la componen i l'efecte estigmatitzador d'aquestes classificacions. En 2009 sorgeix la xarxa per la despatologització de la identitat trans a nivell mundial, amb l'objectiu de la retirada del trastorn d'identitat de gènere dels catàlegs diagnòstics del DSM-IV i CIE-10. Aquest moviment ha aconseguit que recentment l'APA mateixa haja retirat el diagnòstic de trastorn de la identitat de gènere, tot i que encara són moltes les veus que advoquen en els terrenys científics i socials per la definitiva despatologització de la identitat trans i per considerar-la una més de les manifestacions de la diversitat sexual de l'ésser humà, ja que, encara que l'APA l'haja retirat com a trastorn d'identitat de gènere, aquest continua romanent en el mateix manual de trastorns amb l'epígraf «disfòria de gènere».

En aquest procés de reconeixement s'han donat ja molts passos en diferents àmbits (global, europeu, estatal, autonòmic i local) en convertir el tractament de la identitat de gènere en una qüestió de drets humans.

Les normes internacionals sobre drets humans consagren com a principis bàsics la igualtat i la no-discriminació. L'article 1 de la Declaració universal de drets humans (1948) estableix l'afirmació inequívoca que: «tots els éssers humans naixen lliures i iguals en dignitat i drets». L'article 2 de la mateixa declaració afirma posteriorment que «tota persona té tots els drets i les llibertats proclamats en aquesta declaració, sense cap distinció de raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política o de qualsevol altra índole, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició». Mandat que l'ONU mateixa ha declarat en la Resolució 17/19, del Consell de Drets Humans de l'any 2011, que implica el dret a la igualtat de tracte davant de la llei i el dret a ser protegit contra la discriminació per diversos motius, entre ells l'orientació sexual i la identitat de gènere. La seua aprovació va obrir el camí al primer informe oficial sobre aquest tema, preparat per l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, denominat «Lleis i pràctiques discriminatòries i actes de violència comesos contra persones per l'orientació sexual i la identitat de gènere» (2011), i a l'informe més recent «Nascuts lliures i iguals: Orientació sexual i identitat de gènere en les normes internacionals de drets humans» (2012).

També en l'àmbit de les normes internacionals i atesa la rellevància especial del principi de no-discriminació i el dret a la identitat pròpia durant els períodes d'edats clau, com ho són la infància i l'adolescència, la Convenció sobre els Drets de la Infància (CDN) de 1989 ofereix una fonamentació específica dels drets humans per a les persones menors d'edat.

La CDN estableix la no-discriminació com a dret fonamental de les persones menors d'edat en l'article 2: «sense cap distinció, independentment de la raça, el color, el sexe, l'idioma, la religió, l'opinió política o d'una altra índole, l'origen nacional, ètnic o social, la posició econòmica, els impediments físics, el naixement o qualsevol altra condició del xiquet, dels seus pares o dels seus representants legals». La no-discriminació és, a més, principi rector de la CDN. En l'article 8 estableix que els estats «respectaran el dret del xiquet a preservar-ne la identitat [...] i a prestar assistència i protecció apropiades» quan siga privat il·legalment d'alguns dels elements de la seua identitat. En l'article 12 estableix que s'ha de garantir el dret de les persones de menys de 18 anys «d'expressar la seua opinió lliurement en tots els assumptes que afecten el xiquet, tenint-se degudament en compte les opinions del xiquet, segons l'edat i la maduresa del xiquet» i l'obligació de donar «l'oportunitat de ser escoltat en tot procediment judicial o administratiu que afecte el xiquet, ja siga directament o per mitjà d'un representant o d'un òrgan apropiat, en consonància amb les normes de procediment de la llei nacional».

En l'àmbit europeu, la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea (2000) estableix que «la Unió està fundada sobre els valors indivisibles i universals de la dignitat humana, la llibertat, la igualtat i la solidaritat». I prohibeix de forma expressa en l'article 21 «tota discriminació» i, en particular, l'exercida «per raó de sexe, raça, color, orígens ètnics o socials, característiques genètiques, llengua, religió o conviccions, opinions polítiques o de qualsevol altra mena, pertinença a una minoria nacional, patrimoni, naixement, discapacitat, edat o orientació sexual».

Basant-se en això, la Unió Europea ha construït un sòlid cos de normes i resolucions dirigit a garantir la lliure manifestació de la identitat de gènere de les persones sense discriminació. Entre aquests elements normatius podem assenyalar de manera no exhaustiva les resolucions del Parlament Europeu de 12 de setembre de 1989, de 8 de febrer de 1994, de 18 de gener de

2006, de 24 de maig de 2012, de 24 de juny de 2013 i de 4 de febrer de 2014, totes elles relatives a la igualtat de drets de les persones trans o els efectes col·laterals de directives com la 2000/78/CE, del Consell, relativa a l'establiment d'un marc general per a la igualtat de tracte en l'ocupació i el treball. És necessari esmentar, per la seua pertinència al cas, les directives per a promoure i protegir el gaudi de tots els drets humans per les persones LGBTI, aprovades pel Consell de la Unió Europea el 24 de juny de 2013, o els informes de l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea sobre l'homofòbia, transfòbia i discriminació per raó d'orientació sexual i identitat de gènere dels anys 2010 i 2014. El Tribunal Europeu de Drets Humans també ha dictat diverses sentències favorables al reconeixement de la identitat de gènere, com en el cas P. contra S. i Cornwall Council County en 1996 o en els casos Christine Godwin contra el Regne Unit i I. contra el Regne Unit en 2002.

En l'àmbit del Consell d'Europa, finalment, incideix en aquesta matèria l'informe del comissari de Drets Humans del Consell d'Europa, de juliol de 2009, i la Recomanació CM/Rec(2010)5 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa als estats membres, sobre mesures per a combatre la discriminació basada en l'orientació sexual o la identitat de gènere, adoptada el 31 de març de 2010.

Totes aquestes normes i resolucions estableixen un marc normatiu en què se sol·licita als estats el reconeixement de les lliures manifestacions de la identitat i l'expressió de gènere, la prohibició de tota discriminació per la causa esmentada, el suport mèdic a les persones trans i l'establiment de processos legals clars i transparents que facen possible i efectiu el dret esmentat.

En aquesta mateixa línia, a Espanya l'article 14 de la Constitució espanyola (1978) declara que «els espanyols són iguals davant de la llei, sense que pugui prevaldre cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social». Mentre que l'article 9.2 estableix que «correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que impedisquen o dificulten la seua plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica cultural i social», després de reconèixer com a dret fonamental, en l'article 10, el del lliure desenvolupament de la personalitat. Els articles 18, 27, 35 i 43 reconeixen igualment el respecte a la intimitat i a la pròpia imatge, el dret a l'educació, al treball i a la protecció de la salut.

En desplegament d'aquest mandat de respecte a la identitat, es va promulgar la Llei 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones, que permet el canvi de la inscripció relativa al sexe en el registre civil i amb això el canvi del nom, de la documentació oficial i de l'estatus ciutadà adscrit al sexe registrat. La llei espanyola de canvi de sexe registral va ser, de fet, una fita històrica per desvincular per primera vegada el ple exercici dels drets civils vinculats al registre de les cirurgies genitals i ha servit de model a les lleis d'identitat trans posteriors aprovades a països tan diversos com Uruguai (2009) i Portugal (2011). No obstant això, la llei va quedar restringida a persones majors d'edat i de nacionalitat espanyola. Posteriorment arribarien lleis més avançades, com la d'Argentina (2012), que és la primera en despatologitzar de manera completa la identitat trans.

L'Estat espanyol, no obstant això, no s'ha limitat al simple reconeixement del canvi de sexe registral, perquè són moltes les normes que proscriuen la discriminació en el treball, i la identitat de gènere ha rebut tutela igualment en la Llei orgànica 8/2015, de 22 de juliol, de protecció a la infància i l'adolescència, o en la recent reforma del Codi penal.

En l'àmbit autonòmic s'han desenvolupat sia lleis específiques a Navarra (2009), el País Basc (2012), Andalusia (2014), Canàries (2014) i, més recentment, Madrid (2016); sia lleis per al conjunt del col·lectiu LGTBI a Galícia (2014), Catalunya (2014) i Extremadura (2015), fent un pas endavant en garantir no sols el reconeixement de la identitat de gènere en als territoris respectius, sinó en afegir igualment una cartera de serveis i polítiques públiques a favor de la inclusió de les persones trans en la societat.

Resulta essencial el reconeixement legal del dret a la identitat de gènere de tota persona en un exercici lliure i sense pressions legals o socials com a corollari dels drets constitucionals a la igualtat de totes les persones i al lliure desenvolupament de la personalitat. I com a concreció del reconeixement esmentat, garantir que la llei aplicable a les persones no les patologitza o sotmet a condició de perjudici sobre la capacitat, la dignitat i les habilitats.

La llei segueix, en la definició d'identitat de gènere i expressió de gènere, el criteri de l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea que, al seu torn, va obtenir la definició després d'un extens treball de consulta amb les principals organitzacions de persones trans europees i internacionals. El concepte d'identitat de gènere es refereix a la vivència interna i

individual del gènere tal com cada persona la sent profundament, inclosa la vivència personal del cos i altres com la vestimenta, el mode de parlar i d'expressar-se. La identitat de gènere està generalment acompanyada del desig de viure i rebre acceptació com a membre del gènere esmentat i, fins i tot, del desig irrenunciable de modificar, per mitjà de mètodes hormonals, quirúrgics o d'una altra índole, el propi cos per a fer-lo com més congruent millor amb el gènere sentit com a propi quan no es correspon amb l'assignat en nàixer.

La pressió social, familiar i l'àmbit laboral, d'altra banda, poden crear situacions en què és convenient el suport psicològic per a una millor autointegració del procés de canvi i apoderament per a fer front a la pressió esmentada. No obstant això, cal fer-ho a requeriment de la persona interessada i sense un sotmetiment a patrons fixos de manifestació de la sexualitat o de la identitat, ja que cada persona és única en les seues característiques i vivències sobre això. Ha d'entendre's que la majoria de les persones trans no demanen que se'ls preste suport mèdic perquè es consideren malaltes, sinó perquè necessiten adaptar el cos a la seua identitat de gènere a causa dels obstacles socials que troben al seu desenvolupament lliure com a persones que realitzen una manifestació lliure del seu gènere. Les persones trans no són, no obstant això, un col·lectiu homogeni ni en les seues pretensions sobre la manifestació de la seua identitat en el camp social, ni en els requeriments d'assistència, per la qual cosa no escau imposar itineraris únics o models estereotipats d'identitat que puguen convertir-se, al seu torn, en vulneracions dels drets de les persones esmentades. Com reconeix la Resolució del Parlament Europeu, de 12 de setembre de 1989, sobre la discriminació de les persones trans, ha de ser cada persona qui establezca els detalls sobre la seua identitat com a ésser humà.

La Comunitat Valenciana es va sumar en 2008 a altres comunitats autònomes que, diversos anys enrere (Andalusia va ser pionera quasi una dècada abans) van començar a assumir en la sanitat pública l'atenció a les persones trans. Gràcies al treball dels col·lectius es van aconseguir alguns avanços en incloure en la cartera de serveis l'atenció psicològica, el tractament hormonal i les cirurgies extirpadores de les gònades sexuals. Més endavant s'inclourien també altres cirurgies, com la implantació de pròtesis mamàries i la mastectomia. Aquestes intervencions, sent importants, no cobreixen aspectes tan necessaris com la plena inclusió de les persones trans en la societat, com l'empara en les fases inicials del procés de declaració de la pròpia identitat sentida, davant l'evident pressió social i, de vegades, davant l'evidència de la violència transfòbica o davant l'òbvia dificultat que s'observa per a la integració laboral de les persones trans que, com a col·lectiu, acumulen un dels índexs més alarmants d'exclusió social. La situació de vulnerabilitat de les persones trans es manifesta amb especial necessitat de tutela en les situacions de minoria d'edat i en les de dependència per edat avançada, situacions a les quals ha de prestar-se especial atenció. La llei, d'altra banda, atén l'extrema situació de vulnerabilitat de les persones trans migrants, col·lectiu que rep empara al nostre territori, moltes vegades, fugint de situacions de violència i exclusió extremes i que pateix una forta situació d'exclusió per l'acumulació de les condicions d'estrangeria, identitat trans i no empara per les lleis estatals de canvi de sexe registral.

Per això, aquesta llei promou una atenció mèdica i social integral, basada en el principi del respecte a la lliure manifestació de la identitat de gènere de totes les persones, en una base de respecte a la igualtat i a la dignitat de totes elles. Així mateix, es pretén que siga un instrument de normalització de la identitat trans, com a realitat visible, a fi d'evitar que hi haja persones trans que n'oculten la condició per temor a la desaprovació social, així com altres conseqüències negatives de la visibilitat social, per a començar a assentar les bases d'un canvi necessari en la concepció d'aquesta realitat.

L'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (2006) contempla, entre les seues competències, el poder per a defensar i promoure l'exercici adequat dels drets i dels deures fonamentals de la ciutadania, així com les competències en matèria d'organització administrativa i dels serveis públics, en la protecció i la tutela dels menors, en la promoció de l'ocupació, els serveis socials, la regulació, l'administració i la gestió de l'ensenyament i de les institucions sanitàries públiques, la protecció civil i la seguretat pública. Tot això l'habilita per a realitzar un plantejament d'atenció integral en les diverses matèries que afecten la situació de les persones trans sense necessitat d'interferir en les competències estatals o d'altres administracions. Per això, aquesta llei no defineix quins són els pressuposts per al canvi de nom o sexe registral en el registre civil i, de fet, defineix els seus àmbits d'actuació d'acord amb les necessitats d'atenció de les persones trans i les manifestacions de la ciutadania sobre un principi de lliure manifestació de la seua condició i de la necessitat d'empara en la llei.

Aquesta llei s'estructura en sis títols, nou capítols, dues disposicions addicionals, una disposició transitòria, una disposició derogatòria i dues disposicions finals.

El títol I, disposicions generals, conté una sèrie de disposicions de caràcter general en què es recullen l'objecte de la llei, l'àmbit d'aplicació i unes definicions per a facilitar la interpretació d'aquesta norma, així com els principis d'actuació de les administracions públiques de la Comunitat Valenciana en matèria d'identitat i expressió de gènere.

El títol II, drets, estableix els drets que la llei atorga en favor de les persones a les quals s'aplica. S'hi estableix de forma contundent la prohibició de discriminació i s'hi fa especial referència als menors trans.

El títol III, tractament administratiu de la identitat i l'expressió de gènere, estableix la creació d'una documentació administrativa necessària per a evitar situacions de patiment per exposició pública o discriminació, garanteix el dret a un servei d'assessorament i suport per a persones trans, les seues famílies i les persones acostades, estableix els principis de l'actuació administrativa en matèria d'identitat de gènere i crea el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana.

En el títol IV, de l'atenció i les mesures en favor de les persones trans, s'estableixen les bases per a una política pública en matèria d'identitat i expressió de gènere. Es troba dividit en nou capítols.

En el capítol 1 es contempla l'atenció sanitària a les persones trans, s'hi estableixen els drets en aquesta matèria i la cartera de serveis a què tindran accés, inclosos els tractaments a menors trans. Per a fer-ho efectiu, es creen les unitats assistencials de referència per a la identitat de gènere i s'hi estableixen una sèrie de mesures per a la formació de professionals, la realització de guies de recomanacions i l'establiment d'estadístiques.

En el capítol 2 s'estableixen les actuacions en matèria d'identitat de gènere, expressió de gènere i diversitat sexual en l'àmbit educatiu; entre elles, un protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere que respecte la identitat sentida de les persones trans en els centres educatius, l'adopció de mesures per a incorporar continguts educatius sobre la identitat i l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar en els diferents cicles formatius i accions de formació i divulgació. També s'hi estableixen accions en l'àmbit universitari, com l'impuls de la investigació sobre la identitat i l'expressió de gènere.

En el capítol 3, mesures en l'àmbit laboral i de la responsabilitat social, s'estableixen les mesures en l'àmbit laboral i de la responsabilitat social, incloent-hi polítiques de foment de la igualtat i no-discriminació en el treball per al col·lectiu de persones trans.

El capítol 4, mesures en l'àmbit social, s'estableixen les mesures per a la inserció social de les persones trans, mesures de suport i protecció en situacions d'especial vulnerabilitat i una referència a l'atenció a víctimes de violència per transfòbia.

En el capítol 5, mesures en l'àmbit familiar, s'inclouen mesures de suport a la diversitat familiar per raons d'identitat de gènere, i el reconeixement com a violència familiar de la produïda dins de la família per causa d'identitat de gènere.

El capítol 6, de mesures en l'àmbit de la joventut i les persones majors, estableix mesures de protecció per a persones trans joves i majors.

El capítol 7, de mesures en l'àmbit de l'oci, la cultura i l'esport, estableix mesures per a la promoció d'una cultura inclusiva, diversa i promotora de drets i per a garantir la plena igualtat en l'àmbit de la pràctica esportiva i l'activitat física.

El capítol 8, mesures en l'àmbit de la seguretat i emergències, estableix la creació d'un protocol d'atenció a la identitat de gènere i mesures de formació per a garantir en aquest àmbit un tracte respectuós.

I, finalment, el capítol 9, mesures administratives per a garantir la igualtat real i efectiva de les persones en atenció a la identitat i expressió de gènere, tracta sobre la contractació administrativa, les subvencions i la formació del personal empleat públic.

El títol V, mesures de tutela administrativa, estableix garanties i el procediment per a lluitar contra les condutes discriminatòries i estableix el principi d'inversió de la càrrega de la prova en els procediments administratius.

El títol VI, infraccions i sancions, estableix la regulació de les infraccions administratives en matèria de vulneració dels drets de les persones trans.

Finalment, la llei compta amb dues disposicions addicionals, una relativa als terminis de residència a l'efecte de la renda garantida de ciutadania, i una altra sobre el respecte a la intimitat de les persones usuàries de les residències de persones majors, una disposició transitòria, una disposició derogatòria i dues disposicions finals.

TÍTOL I. Disposicions generals

Article 1. Objecte

1. Aquesta Llei té per objecte establir un marc normatiu adequat per a garantir el dret d'autodeterminació de gènere de les persones que manifesten una identitat de gènere sentida diferent de l'assignada en el moment del naixement.

2. Als efectes establits en l'apartat anterior, la Llei regula els principis, mesures i procediments destinats a garantir els drets que aquesta reconeix per a totes les persones residents a la Comunitat Valenciana.

Article 2. Àmbit d'aplicació

1. Aquesta Llei serà aplicable a qualsevol persona física o jurídica, pública o privada, siga quina en siga l'edat, domicili o residència, que es trobe o actue en l'àmbit territorial de la Comunitat Valenciana.

2. La Generalitat, les diputacions i els ajuntaments, així com qualsevol entitat de dret públic o privat vinculada o dependent d'aquestes institucions, garantiran el compliment de la Llei i promouran les condicions per a fer-la efectiva en l'àmbit de les seues competències respectives.

Article 3. Principis generals

La Generalitat reconeix la llibertat, la dignitat i la igualtat de les persones trans. Les persones naixen lliures i iguals en dignitat i drets, amb independència de la seua identitat o expressió de gènere.

Les administracions públiques de la Comunitat Valenciana hauran de respectar en totes les seues actuacions el dret humà a l'autodeterminació de la identitat de gènere i garantiran el dret de les persones objecte d'aquesta Llei a ser tractades d'acord amb la identitat de gènere a què senten pertànyer.

La Generalitat vetlarà perquè el dret a l'autodeterminació de la identitat de gènere s'integre en l'adopció i execució de les disposicions normatives de la Comunitat Valenciana.

Article 4. Definicions

Als efectes que preveu aquesta Llei, s'entendrà per:

1. Identitat de gènere: vivència interna i individual del gènere tal com cada persona la sent i autodetermina, podent o no correspondre amb el sexe assignat en el moment del naixement.

2. Expressió de gènere: manifestació de cada persona de la seua identitat de gènere.

3. Trans: tota aquella persona que s'identifica o expressa amb una identitat de gènere diferent del sexe que li va ser assignat en nàixer, incloses les persones transsexuals i transgènere.¹

4. Procés de transició: Procés personal i únic d'autoafirmació de la pròpia identitat que persegueix l'adaptació progressiva a la identitat de gènere sentida. Correspon a cada persona decidir en quin moment inicia aquest procés.

5. Discriminació directa: existirà quan una persona haja sigut, siga o puga ser tractada de mode menys favorable que una altra en situació anàloga o comparable per motius de la seua identitat o expressió de gènere.

6. Discriminació indirecta: existirà quan una disposició, criteri o pràctica aparentment neutres, puguen ocasionar un desavantatge particular a persones per motius de la seua identitat o expressió de gènere.

7. Discriminació múltiple: existirà quan a més de discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere, una persona patisca de forma simultània discriminació per altres motius arrellegats en la legislació europea, nacional o autonòmica.

8. Discriminació per associació: es produeix quan una persona és objecte de discriminació per la seua relació amb una persona o grup trans.

9. Discriminació per error: existirà quan es done una situació en què una persona o un grup de persones són objecte de discriminació per identitat o expressió de gènere com a conseqüència d'una apreciació errònia.

10. Assetjament discriminatori: existirà quan qualsevol comportament o conducta que per raons d'identitat o expressió de gènere, es realitze amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra

¹ Apartat 3 de l'article 4, redactat per la **Correcció d'errades de la Llei 8/2017**, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i l'expressió de gènere a la Comunitat Valenciana (DOGV núm. 8059 de 09.06.2017) Ref. Base de dades 005042/2017.

la dignitat d'una o diverses persones i de crear un entorn intimidatori, hostil, degradant, ofensiu o segregat.

11. Represàlia discriminatòria: existirà quan un tracte advers o efecte negatiu es produeix contra una persona com a conseqüència de la presentació d'una queixa, una reclamació, una denúncia, una demanda o un recurs, de qualsevol tipus, destinat a evitar, disminuir o denunciar la discriminació o l'assetjament a què està sotmesa o ha sigut sotmesa per motiu de la seua identitat o expressió de gènere.

12. Victimització secundària: maltractament addicional exercit contra una persona que, sent víctima de discriminació, assetjament o represàlia per motiu de la seua identitat o expressió de gènere, pateix les conseqüències addicionals de la roïna o inadequada atenció per part dels responsables administratius, institucions de salut, policia o qualsevol altre agent implicat.

TÍTOL II. Drets

Article 5. Drets

1. Les persones a les quals els és d'aplicació la present Llei tindran els següents drets:

- a) Al reconeixement de la seua identitat de gènere lliurement manifestada, sense la necessitat de prova psicològica o metgessa.
- b) Al lliure desenvolupament de la personalitat d'acord amb la seua identitat i expressió de gènere.
- c) A ser tractades de conformitat a la seua identitat de gènere en tots els àmbits públics i privats.
- d) Que es respecte i protegisca la seua integritat física i psíquica, així com les seues decisions en relació a la seua identitat i expressió de gènere.
- e) A rebre de la Generalitat una atenció integral i adequada a les seues necessitats mèdiques, psicològiques, jurídiques, educatives, socials, laborals i culturals en referència al desenvolupament de la seua identitat i expressió de gènere.
- f) Que es protegisca l'exercici efectiu de la seua llibertat i a no patir discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere en tots els àmbits de la vida.

2. El que disposa la present Llei s'entén sense perjudi dels règims específics més favorables establits en la normativa comunitària, estatal o autonòmica.

Article 6. Prohibició de les teràpies d'aversion

Es prohibeix la pràctica de teràpies d'aversion, conversió o contracondicionament, destinades a modificar la identitat o expressió de gènere de les persones trans.

Article 7. No-discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere

Es prohibeix tota forma de discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere, incloent-hi la discriminació, directa o indirecta, per associació i per error, la discriminació múltiple, l'assetjament, la inducció, ordre o instrucció de discriminar, les represàlies o l'incompliment de les mesures d'acció positiva derivades d'obligacions normatives o convencionals, així com la victimització secundària per inacció de qui, si és el cas, té un deure de tutela.

Article 8. Persones trans menors d'edat

1. La Generalitat garantirà a les persones trans menors d'edat la protecció i l'atenció necessàries per a promoure el lliure desenvolupament de la seua personalitat i el seu desenvolupament integral per mitjà d'actuacions eficaces, a fi de garantir la seua integració familiar i social en el marc de programes coordinats de l'administració.

2. Les persones trans menors d'edat tenen dret a ser escoltades i a incorporar-se progressivament als processos de presa de decisions en relació a tota mesura que se'ls aplique en allò referent a la seua identitat i expressió de gènere.

3. Tota intervenció de la Generalitat haurà d'estar presidida pel criteri rector d'atenció a l'interès superior del menor i dirigida a garantir el lliure desenvolupament de la personalitat, d'acord amb la seua identitat i expressió de gènere, i a evitar situacions de patiment i indefensió.

4. Sense perjudi de les competències de la fiscalia de menors i les de La Generalitat en matèria de protecció de menors, l'empara de les persones trans menors d'edat en la present Llei es produirà per mediació dels seus representants legals, o a través dels serveis socials de protecció de menors, quan s'aprecie l'existència de situacions de patiment i indefensió per negació abusiva de la seua identitat o expressió de gènere.

TÍTOL III. Tractament administratiu de la identitat de gènere

Article 9. Documentació administrativa

1. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, haurà d'adoptar totes les mesures administratives que siguen necessàries a fi d'assegurar que les persones objecte d'aquesta llei siguen tractades d'acord amb la seua identitat de gènere.

2. A fi d'afavorir una millor inclusió i evitar situacions de patiment per exposició pública o discriminació, la Generalitat proveirà a tota persona que ho sol·licite de la documentació administrativa necessària i d'acord amb la seua identitat de gènere manifestada, que siguen necessàries per a l'accés als seus serveis administratius i de tota índole.

3. Reglamentàriament s'establirà el procediment d'acreditació basant-se en els criteris següents:

- a) Podran sol·licitar la dita documentació la persona interessada o, si és el cas, els seus representants legals.
- b) Els tràmits per a l'expedició de la documentació administrativa prevista en aquesta llei seran gratuïts, no requeriran cap d'intermediació i en cap cas implicaran l'obligació d'aportar o acreditar qualsevol tipus de documentació mèdica.
- c) Es garantirà que les persones siguen tractades d'acord amb la seua identitat de gènere sentida i es respectarà la dignitat i privacitat de la persona.
- d) No s'alterarà la titularitat jurídica dels drets i obligacions que corresponguen a la persona ni es prescindirà del número del document nacional d'identitat, sempre que aquest hi haja de figurar. Quan per la naturalesa de la gestió administrativa es faça necessari registrar les dades que figuren en el document nacional d'identitat, s'arreglaran les inicials del nom legal, els cognoms complets i el nom triat per raons d'identitat de gènere.
- e) S'habilitaran els mecanismes administratius oportuns i coordinats per a adaptar els arxius, bases de dades i la resta de fitxers de les administracions esmentades en l'article 2.2 i s'eliminarà el caràcter públic d'aquelles dades que facen referència al passat en què conste un gènere diferent del manifestat. Alhora es mantindrà, amb caràcter confidencial, l'historial mèdic del sistema sanitari de la Comunitat Valenciana, de conformitat amb el que estableix l'apartat anterior.
- f) Per a les persones trans procedents d'altres països i amb residència a la Comunitat Valenciana, la documentació administrativa esmentada anteriorment s'entendrà vigent fins al moment en què puguen procedir al canvi registral en el seu país d'origen o obtinguen la nacionalitat espanyola.

4. La Generalitat facilitarà de manera gratuïta la documentació administrativa de competència autonòmica que requerisca ser actualitzada, d'acord amb la identitat de gènere.

5. Els ajuntaments facilitaran de manera gratuïta la documentació administrativa de competència municipal que requerisca ser actualitzada, d'acord amb la identitat de gènere.

6. La Generalitat facilitarà l'assessorament necessari per a realitzar els canvis oportuns en fitxers d'organismes privats o de caràcter estatal.

Article 10. Serveis d'assessorament i suport a les persones trans, els seus familiars i persones acostades

1. La Generalitat garantirà que les persones trans tinguen dret a:

- a) Un servei d'informació, orientació i assessorament, inclòs el legal i d'assistència social incloent-hi els seus familiars i persones acostades en relació amb les necessitats de suport específicament lligades a la condició de persona trans, seguint els principis de proximitat i no-segregació.
- b) La promoció de la defensa dels seus drets i de lluita contra la discriminació que pateix en l'àmbit social, cultural, laboral i educatiu.
- c) Rebre atenció adequada per part de la Generalitat, així com d'aquelles entitats o empreses que desenvolupen programes subvencionats per l'administració local i autonòmica dirigits a les persones trans.

Article 11. Principis de l'actuació administrativa en matèria d'identitat de gènere

L'actuació de la Generalitat en relació al que preveu aquesta llei s'ajustarà als principis següents:

1. Coordinació entre la Generalitat i les administracions públiques locals, que hauran d'ajustar les seues relacions recíproques als deures d'informació mútua, col·laboració, coordinació i respecte als àmbits competencials respectius.
2. Descentralització i desconcentració en la gestió dels centres i serveis, garantint la màxima proximitat a les persones usuàries d'aquests i la cobertura de tot el territori de la Comunitat Valenciana.
3. Homogeneïtat de les prestacions assistencials previstes en aquesta llei, amb independència de l'administració que assumisca la seua gestió.
4. Igualtat de tracte i prestacions entre les persones usuàries, amb independència del municipi de la Comunitat Valenciana en què tinguen la seua residència.
5. Suficiència financera i de mitjans materials per a satisfer les situacions objecte de protecció.
6. Eficàcia i agilitat en la prestació de serveis, especialment els de caràcter urgent o immediat.
7. Garantia de la qualitat a través de l'establiment de sistemes de control, avaluació i comprovació periòdica del desplegament d'aquesta llei per part del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, que permeten verificar l'eficàcia de les actuacions i serveis que preveu aquesta llei.

Article 12. Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana

Es crea un òrgan de caràcter consultiu denominat Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, en el qual es troben representades les associacions i administracions competents en l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei. L'òrgan esmentat, la composició i el seu règim de funcionament es desenvoluparan reglamentàriament, es reunirà com a mínim dues vegades per any i elevarà un informe anual sobre la situació de les persones objecte d'aquesta llei en l'àmbit de la Comunitat Valenciana, amb propostes de millora i adaptació dels serveis o administracions competents sobre la base dels fets que constaten. L'informe esmentat serà remès a les Corts Valencianes.

Article 13. Col·laboració en la implementació de polítiques

La Generalitat col·laborarà amb les associacions i el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana en la planificació, el disseny, l'execució i l'avaluació de les polítiques contemplades en l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei.

TÍTOL IV. Polítiques d'atenció a les persones trans i mesures contra la discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere

CAPÍTOL I. De l'atenció sanitària

Article 14. Protecció del dret a la salut física, mental, sexual i reproductiva

Totes les persones tenen dret al més alt nivell de gaudi de la salut física i mental, inclosa la salut sexual i reproductiva, sense cap discriminació per raó de la seua identitat de gènere sentida o expressada.

El sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana:

1. Garantirà que la política sanitària siga respectuosa cap a les persones amb independència de la seua identitat o expressió de gènere.
2. Incorporarà serveis i programes específics de promoció, prevenció i atenció a les necessitats particulars de les persones trans, inclosos protocols ginecològics específics. Algunes d'aquestes mesures s'estendran a les famílies, les parelles i l'entorn social, en especial quan siguen menors d'edat.
3. Inclourà en les campanyes institucionals que s'organitzen sobre temes d'actualitat sanitària, la realitat de les persones trans.
4. Garantirà, en l'àmbit de la donació de sang, medul·la òssia, teixits i òrgans la igualtat de drets i obligacions de les persones trans, atenent únicament els criteris d'exclusió de caràcter mèdic que tinguen fonament científic demostrat.

5. Oferirà totes les prestacions assistencials a què fa referència aquesta llei. En el cas que alguna d'elles no estiga disponible, s'articularen els procediments necessaris per a la seua derivació més adequada, amb prioritat en el sistema nacional de salut.

Article 15. Atenció sanitària a les persones trans

1. El sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana atindrà les persones trans d'acord amb els principis de no-discriminació, atenció integral, de qualitat i respecte a la seua identitat de gènere en les mateixes condicions que a la resta de les persones usuàries del sistema.

2. Les persones trans tindran dret a:

- a) Accedir als tractaments oferits dins de la cartera de serveis que els siguen aplicables.
- b) Rebre informació i valoració del procés d'atenció individualitzat que facilite la presa de decisions informades respecte a tots els tractaments que els afecten. Cap tractament no podrà ser aplicat sense obtenir prèviament el corresponent consentiment informat i garantint que haja sigut lliure i voluntàriament acceptat d'acord amb la legislació vigent.
- c) Sol·licitar en qualsevol moment una segona opinió de les persones professionals expertes, respecte del seu procés i tractament, en els termes establits en la legislació vigent.
- d) A la privacitat en totes les seues consultes i conversacions així com a la confidencialitat en el tractament de totes les seues dades personals, administratives i clíniques. Respecte d'això, una vegada sol·licitada la documentació administrativa esmentada en l'article 9, es garantirà l'expedició de la documentació d'identificació per a l'assistència sanitària amb el nom corresponent a la identitat de gènere sentida.
- e) Rebre per escrit tota la informació arreglada en el seu historial de salut relativa al tractament que haja seguit fins al moment, a fi de facilitar-ne la continuïtat en cas de desplaçar-se a una altra comunitat autònoma o a un altre país.

3. Dins de les seues competències, el sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana oferirà a les persones trans, i en els casos en què es requerisca a les esmentades en l'article 14.2, la següent cartera de serveis:

- a) Assessorament sexològic.
 - b) Teràpia farmacològica i hormonal en el procés de transició cap al gènere sentit. En cas de desabastiment farmacològic, la conselleria competent en matèria de sanitat garantirà l'accés als medicaments necessaris, inclosa l'opció de farmàcia hospitalària.
 - c) Tractaments quirúrgics de cirurgia d'exèresi de mama i de genitals, d'implant de pròtesis mamàries i reconstructiva de genitals i altres tractaments mèdics o quirúrgics per a la modificació corporal que asseguren la seua congruència amb la identitat de gènere de la persona, inclosos els necessaris per a la modificació del to i el timbre de veu quan es requerisquen.
 - d) Suport psicològic durant les fases d'hormonació i cirurgies, per a portar a bon terme el procés de transició cap al gènere sentit i l'adherència al tractament hormonal.
 - e) Accés a les tècniques de reproducció assistida, incloent-hi com a beneficiàries a totes les persones trans amb capacitat gestant i les seues parelles, en les mateixes condicions que la resta de persones usuàries.
 - f) Accés a les tècniques de congelació de teixit gonadal i cèl·lules reproductives per a la seua futura recuperació, en les mateixes condicions que la resta de persones usuàries, abans de l'inici de qualsevol tractament que pugua comprometre la seua capacitat reproductora.
- La cartera de serveis oferida s'actualitzarà adaptant-se a l'avanç del coneixement científic, sent la conselleria competent en matèria de sanitat la responsable de la seua actualització.
- g) Accés al material de pròtesi necessari que requerisca la persona trans per a dur a terme el procés de transició.

Article 16. Atenció sanitària a les persones trans menors d'edat

1. Les persones trans menors d'edat tenen dret a rebre tractament mèdic relatiu a la seua identitat trans proporcionat per professionals pediàtrics.

2. Les persones trans menors d'edat tindran dret a:

- a) Rebre tractament per al bloqueig hormonal a l'inici de la pubertat, situació que es determinarà utilitzant aquelles mesures que objectivament siguen aplicables segons marque la literatura mèdica més avançada del moment en què s'haja d'aplicar, per a evitar el desenvolupament de caràcters sexuals secundaris no desitjats.
- b) Rebre tractament hormonal creuat en el moment adequat de la pubertat per a afavorir que el seu desenvolupament corporal es corresponga amb el de les persones de la seua edat, a fi de propiciar el desenvolupament de caràcters sexuals secundaris desitjats.

El tractament esmentat es produirà amb l'autorització dels que posseïsquen la tutela de la persona trans menor d'edat o, si és el cas, per autorització del jutge o la jutgessa corresponent.

El protocol d'actuació determinarà el procediment que s'ha de seguir en aquells casos en què l'equip professional estime la improcedència per existir circumstàncies que posen en risc la salut de la persona trans menor d'edat.

3. La negativa de mares, pares o tutors a autoritzar tractaments relacionats amb la identitat trans o que s'establisca preventivament un tractament d'inhibició del desenvolupament hormonal, podrà ser recorreguda davant l'autoritat judicial. En tot cas, caldrà ajustar-se al criteri de l'interès superior de la persona trans menor d'edat.

4. A l'efecte que conste el posicionament o consentiment de la persona trans menor d'edat en el procediment, aquesta haurà de ser escoltada atenent el que preveu la normativa sobre autonomia del pacient i drets i obligacions en matèria d'informació i documentació clínica sanitària, així com la relativa a la protecció de la infància i l'adolescència.

Article 17. Unitats de referència per a la identitat de gènere

Per a dur a terme les funcions previstes en aquesta llei, es crearan unitats de referència per a la identitat de gènere (UIG), i es garantirà almenys una unitat en cada província.

Des de les UIG es proporcionarà l'atenció sanitària requerida en els processos de transició i s'instrumentarà el procés d'atenció sanitària integral que s'ha de seguir per a cada persona trans, d'acord amb les seues circumstàncies personals, el seu estat de salut i els seus desitjos de canvi en la manifestació biològica, d'acord amb el gènere sentit com a propi, i s'elaborarà un itinerari individual de procés de transició.

Per a això, elaboraran els protocols d'actuació sanitària adequats als criteris objectius i estàndards assistencials en la matèria i establiran els circuits de derivació més adequats.

El seu àmbit de referència serà supradepartamental, podent establir-se unitats d'àmbit de referència de la Comunitat Valenciana per a les opcions de caràcter quirúrgic. El seu nombre serà l'adequat per a assegurar que les prestacions ofertes en aquestes unitats responguen als màxims estàndards de qualitat i garantint al màxim l'accessibilitat.

Les seues funcions s'establiran en la normativa reguladora de les unitats de referència.

Estaran constituïdes per equips multidisciplinaris de professionals sanitaris coneixedors de la realitat de les persones trans i amb experiència suficient i demostrada en la matèria, tant de l'especialitat concreta en què s'emmarque el tractament, com de la identitat trans i la diversitat sexual en general.

Article 18. Formació dels professionals sanitaris

El sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana garantirà la formació específica, continuada i actualitzada de professionals sanitaris que atenguen persones trans.

Seràn obligacions del sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana:

1. Garantir que el personal sanitari compta amb la formació adequada quant a la diversitat sexual i de gènere, d'acord amb els principis arrel·legats en aquesta llei.

2. Establir les mesures adequades, en col·laboració amb les societats professionals corresponents i amb les universitats de la Comunitat Valenciana, per a facilitar, en el marc del foment i la participació en les activitats d'investigació en el camp de les ciències de la salut i la innovació tecnològica, el dret del personal sanitari a rebre formació específica de qualitat en matèria de diversitat sexual i de gènere.

3. Promoure la realització d'estudis, investigació i desenvolupament de polítiques sanitàries específiques en matèria d'identitat de gènere en estreta col·laboració amb les societats professionals corresponents i amb les universitats de la Comunitat Valenciana.

Article 19. Guies de recomanacions

Amb l'objectiu de facilitar l'accés a les prestacions i oferir la millor informació possible en matèria d'identitat trans, des del sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana s'elaboraran guies d'informació i recomanacions sobre els serveis oferts per la sanitat pública valenciana i amb informació sanitària a les persones trans i el seu entorn.

Article 20. Estadístiques i tractament de dades

La conselleria competent en matèria de sanitat, tenint en compte les previsions regulades en la normativa bàsica, proporcionarà, per al seguiment de l'atenció sanitària de les persones trans, les estadístiques necessàries sobre els resultats dels diferents tractaments, teràpies i

intervencions que es duguen a terme, amb detall de les tècniques empleades, complicacions i reclamacions sorgides, com també l'avaluació de la qualitat assistencial.

La recollida de les dades anteriors amb fins estadístics s'ajustarà als principis de confidencialitat, transparència, especialitat i proporcionalitat. El secret estadístic obliga a no difondre, en cap cas, les dades personals de les persones trans siga quin en siga l'origen.

Per a l'elaboració de les estadístiques previstes en el paràgraf anterior es crearà un fitxer automatitzat, del qual serà titular la conselleria competent en matèria de sanitat, en els termes que preveu la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal.

CAPÍTOL II. Mesures en l'àmbit de l'educació

Article 21. Actuacions en matèria d'identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en l'àmbit educatiu

La Generalitat:

1. Vetlarà perquè el sistema educatiu siga un espai respectuós, lliure de tota pressió, agressió o discriminació per motius d'identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en qualsevol dels seus vessants o manifestacions i desenvoluparà mesures per a l'efectivitat d'aquests principis.

2. Per a permetre la superació de qualsevol tipus de discriminació en el projecte educatiu de centre, i concretament en la programació general anual de cada curs, s'inclouran aquestes garanties i es garantirà que tots els documents que organitzen la vida, el funcionament i la convivència del centre siguen respectuosos amb la identitat de gènere sentida.

L'equip directiu garantirà l'atenció i el suport a aquelles persones trans que pertanguen a la comunitat educativa que pogueren ser objecte de discriminació en les instal·lacions del centre o en l'entorn educatiu, físic o virtual.

L'esmentada protecció, que inclourà totes les estratègies pedagògiques i psicopedagògiques a l'abast del centre, incorporarà al Pla de convivència i igualtat accions encaminades a la no-discriminació, com també mesures preventives i d'intervenció que donen resposta a possibles casos de vulneració de drets o violència.

El reglament de règim intern regularà la catalogació d'aquestes faltes i les mesures disciplinàries a emprendre en cada cas, d'acord amb la normativa reguladora dels drets i deures dels diferents membres de la comunitat escolar.

3. Impulsarà mesures tendents a garantir el respecte efectiu de la diversitat d'orientacions sexuals, com també l'acceptació de les diferents expressions d'identitat de gènere que permeten superar estereotips i comportaments sexistes i discriminatoris.

4. Realitzarà un diagnòstic sobre la situació de la identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en l'àmbit educatiu, els resultats del qual seran la base per a implementar les mesures oportunes.

5. Inclourà en els currículums d'educació infantil, primària, secundària, batxillerat, formació professional, formació de persones adultes i ensenyaments de règim especial continguts, criteris i indicadors d'avaluació referents a la identitat i expressió de gènere, diversitat sexual i familiar existent en la societat, incorporant-los de forma transversal a totes les àrees i mòduls del currículum, per a garantir un millor coneixement, i sensibilitzar sobre aquestes realitats. S'hi farà referència, entre altres fonts, a les normes internacionals que garanteixen la protecció dels drets humans i els principis d'igualtat i no-discriminació continguts en els tractats firmats per l'Estat espanyol.

6. Garantirà que els equips d'orientació educativa i psicopedagògica tinguen una formació adequada sobre la identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar per a poder donar suport psicopedagògic a l'alumnat i a les famílies que ho necessiten.

Article 22. Protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere

1. La Generalitat elaborarà i posarà a l'abast dels centres educatius un protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere que garantirà:

a) El respecte a les identitats o les expressions de gènere que es donen en l'àmbit educatiu i el lliure desenvolupament de la personalitat de l'alumnat d'acord amb la seua identitat.

Per a això, l'esmentat protocol i sense perjudici que en les bases de dades de l'administració educativa es mantinguen les dades d'identitat registrals, establirà l'adequació de la documentació administrativa d'exposició pública i la que puga dirigir-se a l'alumnat i les se-

ues famílies, fent figurar el nom triat per la persona matriculada, amb el consentiment dels seus representants legals, en els casos que ho requeresquen.

En el cas que la persona matriculada no es trobe en situació d'emancipació o no compte amb la suficient condició de maduresa, el nom serà indicat pels seus representants legals, evitant que aparega en tipografia diferent del de la resta de l'alumnat.

b) El respecte a la intimitat de l'alumnat.

c) La coordinació entre les àrees d'educació, sanitat i serveis socials, amb l'objectiu de garantir a una ràpida detecció i actuació davant de situacions discriminatòries o que atempten contra la identitat de gènere expressada per la o el menor.

d) Que la comunitat educativa del centre es dirigeixca a les persones trans pel nom que hagen triat. Es respectarà el nom triat en totes les activitats docents i extraescolars organitzades pel centre.

e) El respecte a la imatge física, com també la lliure elecció de la seua indumentària segons la identitat de gènere sentida.

f) Es garantirà l'accés i l'ús de les instal·lacions del centre d'acord amb la identitat de gènere sentida, incloent-hi els lavabos i els vestuaris.

2. La Generalitat coordinarà els recursos del sistema educatiu i sanitari amb l'objectiu de prevenir situacions de risc que posen en perill el desenvolupament integral i garanteixen una adequada protecció a l'alumnat trans, establint procediments per a garantir un adequat acompanyament escolar en el seu procés d'afirmació, a més de tutelar el seu pas pel sistema educatiu.

Al mateix temps, les administracions competents en la protecció de la infància s'ocuparan de detectar, prevenir i solucionar situacions d'assetjament o violència que puguen patir com a conseqüència de l'expressió d'una identitat de gènere no normativa o durant el procés de transició de gènere.

Article 23. Programes i continguts educatius

1. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, adoptarà les mesures necessàries per a vetlar perquè els continguts educatius promoguen el respecte i la protecció del dret a la identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en qualsevol dels seus aspectes, garantint d'aquesta manera una escola inclusiva i d'igualtat en l'àmbit de l'ensenyament públic, concertat i privat.

2. El projecte educatiu de centre haurà d'abordar de forma específica la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar. Aquests continguts s'inclouran en els temaris de forma transversal i específica. L'administració educativa dotarà convenientment els centres amb les eines i recursos necessaris per a la implantació d'aquests continguts.

3. L'administració educativa garantirà la inclusió de formació específica sobre identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar, en els cicles formatius de l'àmbit educatiu, social i sanitari.

4. Els centres educatius comptaran amb una persona que coordinarà el Pla de convivència i igualtat i les activitats de sensibilització dirigides a tota la comunitat educativa, sobre identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar.

5. La Generalitat crearà les línies formatives del professorat necessàries perquè les persones encarregades de coordinar, per una banda, el pla d'igualtat i convivència i, per una altra, d'aplicar el protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere, reben la formació adequada per a complir les seues funcions.

Article 24. Accions de formació i divulgació

1. El personal docent no universitari, a través dels plans de formació del professorat de la conselleria amb competències en educació, rebrà la formació necessària i adequada per a conèixer i integrar en la seua labor docent continguts relacionats amb la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar, per a prevenir el sexisme i la violència, com també per a contribuir a eliminar actituds i pràctiques discriminatòries.

2. L'administració educativa garantirà la inclusió de formació específica als equips directius de centres educatius per a la gestió de la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar.

3. Els centres educatius realitzaran accions de foment del respecte a la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar amb la participació de tota la comunitat educativa, i en particular, amb les associacions de mares i pares de l'alumnat.

4. En aquesta línia, els centres educatius inclouran en el seus plans de formació del professorat cursos de formació impartits per professionals o organitzacions que treballen pel respecte a la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar. Aquestes accions hauran de constar en la programació general anual dels centres educatius.

Article 25. Universitat

1. Les universitats de la Comunitat Valenciana garantiran el respecte i la protecció del dret a la igualtat i no-discriminació per qüestions relacionades amb la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar en qualsevol de les seues manifestacions. Aquesta protecció s'aplicarà sobre tota la comunitat universitària.

2. Les universitats adaptaran el protocol educatiu a què fa referència l'article 22, per a atendre l'alumnat trans, incloent-hi mesures de seguiment i de coordinació amb els centres d'accés.

3. La Generalitat, en col·laboració amb les universitats valencianes, promourà accions informatives, divulgatives i formatives entorn de la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar en qualsevol de les seues manifestacions, que permeten detectar, prevenir i corregir accions de discriminació o assetjament en el context universitari, com també evitar la impartició de continguts discriminatoris cap a la persona per aquests motius.

Així mateix, les universitats de la Comunitat Valenciana prestaran atenció, protecció i suport en el seu àmbit d'acció a l'alumnat, personal docent i personal d'administració i serveis que pogueren ser objecte de discriminació per orientació sexual, identitat o expressió de gènere al sí de la comunitat universitària.

4. La Generalitat, junt amb les universitats de la Comunitat Valenciana, adoptarà mesures de suport a la realització d'estudis i projectes d'investigació sobre identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en tots els seus vessants, alhora que impulsarà l'existència de grups d'investigació especialitzats en identitat i expressió de gènere o la creació d'una càtedra.

5. La Generalitat Valenciana promourà que les universitats valencianes fomenten la formació i la recerca en matèria d'identitats de gènere i impulsen la creació i l'establiment d'unitats d'atenció a la diversitat.

CAPÍTOL III. Mesures en l'àmbit laboral i de la responsabilitat social

Article 26. Polítiques de foment de la igualtat i no-discriminació en el treball

1. La Generalitat, en l'exercici de les seues competències en matèria de treball i relacions laborals, inclourà en els seus corresponents plans i mesures de formació, orientació, inserció i inspecció a les persones trans. Aquestes mesures estaran encaminades a la seua inserció i permanència en l'ocupació.

2. A l'efecte, adoptarà mesures adequades i eficaces que tinguen per objecte:

a) La promoció i la defensa de la igualtat de tracte en l'accés a l'ocupació i en el seu exercici.

b) Promoure, en l'àmbit de la formació per a l'ocupació, el respecte dels drets d'igualtat i no-discriminació de les persones per motius d'identitat i expressió de gènere.

c) Fomentar la prevenció, la correcció i l'eliminació de tota forma de discriminació per identitat de gènere en matèria d'accés a l'ocupació, contractació i condicions de treball.

d) Informació i divulgació sobre drets i normativa relacionada amb les persones trans, incloent-hi campanyes en mitjans de comunicació.

e) Incorporar en les convocatòries d'ajudes i subvencions de foment de l'ocupació criteris d'igualtat d'oportunitats i mesures de bonificació fiscal o subvenció per a la integració laboral de les persones trans en les empreses.

f) Incorporar en les convocatòries d'ajudes per a la conciliació de la vida laboral i familiar, clàusules que contempen la diversitat familiar.

g) L'impuls, a través dels agents socials, de la inclusió en els convenis col·lectius, de clàusules de promoció, prevenció, eliminació i correcció de tota forma de discriminació per causa d'identitat o expressió de gènere.

h) L'impuls per a l'elaboració de plans de diversitat que incloguen expressament les persones trans, en especial en les petites i mitjanes empreses.

i) Garantir la no-discriminació en l'accés a l'ocupació de les persones trans i incloure una tercera opció on s'haja de triar el gènere en formularis, currículums i qualsevol altra documentació sol·licitada.

Article 27. Accions en l'àmbit de la responsabilitat social empresarial

1. La Generalitat impulsarà l'adopció per part de les empreses de codis ètics i de conducta que contemplen mesures de protecció enfront de la discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere.

2. Així mateix, la Generalitat divulgarà les bones pràctiques realitzades per les empreses en matèria d'inclusió i de promoció i garantia d'igualtat i no-discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere.

Article 28. Personal de la Generalitat

La Generalitat garantirà que:

1. Els equips d'inspecció mèdica o els organismes encarregats de la prevenció de riscos laborals del personal de la Generalitat tinguen els coneixements necessaris per a tractar de forma adequada a les persones trans.

2. Amb l'objectiu de mantenir la privacitat de les persones trans que no hagen accedit al canvi registral, s'evitarà exposar en les llistes públiques referents al personal, especialment aquelles referents a les eleccions sindicals, la menció de sexe de les persones i s'utilitzarà únicament el nom, els cognoms i el número de DNI.

3. Es prestarà atenció, protecció i ajuda, en el seu àmbit d'actuació, a tot el personal empleat públic de la Generalitat i els organismes que en depenen que pogueren ser objecte de discriminació per la seua orientació sexual, identitat o expressió de gènere.

CAPÍTOL IV. Mesures en l'àmbit social**Article 29. Mesures per a la inserció social de les persones trans**

1. Quan una persona trans es trobe en una situació de dificultat social o risc d'exclusió per aquest motiu, els serveis socials contemplaran aquesta circumstància específica a través del programa individual d'inserció.

2. Sense perjudici del que dispose respecte d'això la normativa específica sobre ocupació i serveis socials, la Generalitat elaborarà un programa marc d'actuació per a la inserció i l'atenció social del col·lectiu de persones trans en risc de greu exclusió.

La Generalitat atendrà de manera específica a la situació d'aquelles persones trans que hagen estat expulsades de les seues llars per raó de la manifestació de la seua identitat o l'expressió de gènere amb situació de desemparament.

Si la persona expulsada fóra menor d'edat, els serveis socials de la Comunitat Valenciana interessaran davant de l'autoritat oportuna els tràmits necessaris per al seu acolliment i l'adopció de les mesures oportunes amb relació a la seua guarda i custòdia davant del supòsit d'abandó o maltractament del o la menor pels seus responsables.

3. Tota persona la identitat de gènere de la qual siga la de dona i siga víctima de la violència de gènere o víctima de tràfic, tindrà accés, en condicions d'igualtat, als recursos assistencials existents.

Article 30. Suport i protecció en situació d'especial vulnerabilitat

La Generalitat:

1. Durà a terme mesures de prevenció de la discriminació i suport a la visibilitat de les persones trans, com a col·lectiu vulnerable. En particular, s'adoptaran mesures específiques de suport, mediació i protecció en els supòsits de menors, adolescents i joves que estiguen sotmesos a pressió o maltractament psicològic en l'àmbit familiar, a causa de la seua identitat o expressió de gènere.

2. Adoptarà els mecanismes necessaris per a la protecció efectiva de menors en atenció a la seua identitat i expressió de gènere que es troben davall la tutela de l'administració, ja siga en centres de menors, pisos tutelats o recurs en què residesquen, garantint el respecte absolut a la seua identitat i expressió de gènere, i unes plenes condicions de vida.

3. Garantirà i adoptarà les mesures necessàries per a la protecció i el respecte dels drets de les persones trans amb diversitat funcional.

Els centres i els serveis d'atenció a persones amb diversitat funcional, públics o privats, vetllaran perquè el respecte del dret a la no-discriminació de les persones trans siga real i efectiu.

4. Vetllarà per tal que no es produeixen situacions de discriminació de les persones trans especialment vulnerables per raó d'edat.

5. Adoptarà les mesures necessàries perquè els espais o els equipaments identificats d'acord amb el sexe, als centres de menors, pisos tutelats, centres d'atenció a persones amb

diversitat funcional, residències de la tercera edat o en qualsevol altre recurs que aculla persones especialment vulnerables, puguen utilitzar-se per les persones lliurement en atenció al gènere sentit.

6. Prestarà especial protecció a les persones que per tradició o cultura pogueren ser víctimes de discriminació múltiple per raó d'identitat o expressió de gènere.

7. Garantirà en qualsevol cas que en tots els àmbits d'aplicació d'aquesta llei s'aportarà als professionals les eines necessàries per a la no-discriminació i es comptarà amb el personal especialitzat necessari en les diferents matèries, segons es precise en els distints protocols i mesures a prendre.

8. La Generalitat crearà una cartera d'habitatge tutelat per a donar acolliment temporal a persones trans en situació de tràfic amb finalitat d'explotació sexual i persones trans en risc d'exclusió i en cas de situacions d'extrema vulnerabilitat.

Article 31. Atenció a víctimes de violència per transfòbia

1. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, prestarà una atenció integral real i efectiva a les persones víctimes de violència motivada per la seua identitat o l'expressió de gènere.

2. Aquesta atenció comprendrà l'assistència i l'assessorament jurídic, l'assistència sanitària, incloent-hi l'atenció especialitzada i les mesures socials en l'atenció primària tendents a facilitar, si així fóra necessari, la seua recuperació integral.

CAPÍTOL V. Mesures en l'àmbit familiar

Article 32. Protecció de la diversitat familiar

Els programes de suport a les famílies contemplaran de forma expressa mesures de suport a la diversitat familiar per raó d'identitat i expressió de gènere. Es prestarà especial atenció al foment del respecte cap als fills i les filles de persones trans, com també de la seua protecció.

Article 33. Adopció i acolliment familiar

1. Es garantirà, de conformitat amb la normativa vigent, que en la valoració de la idoneïtat en els processos d'adopció i acolliment familiar, no existisca discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere.

2. En els centres de menors es treballarà la diversitat familiar a fi de garantir que els i les menors que siguen susceptibles de ser adoptats o acollits siguen coneixedors de la diversitat familiar, per raó d'identitat i expressió de gènere.

Article 34. Violència en l'àmbit familiar relacionada amb la identitat o expressió de gènere

1. Es reconeix com a violència familiar qualsevol forma de violència que s'exercisca en l'àmbit familiar per causa d'identitat o expressió de gènere de qualsevol dels seus membres, incloent-hi el no-respecte per part de qualsevol membre de la família a la identitat o expressió de gènere dels i les menors.

2. La Generalitat adoptarà mesures de suport, mediació i protecció a les víctimes de la violència familiar, per motius d'identitat o expressió de gènere, que garantisquen la protecció de la persona assetjada enfront de la persona assetjadora, facilitant amb això la independència física i econòmica de la víctima.

CAPÍTOL VI. Mesures en l'àmbit de la joventut i les persones majors

Article 35. Protecció de les persones joves trans

1. La Generalitat, a través dels seus organismes amb competències en matèria de joventut, oferirà serveis d'assessorament a les persones trans joves i impulsarà campanyes de sensibilització sobre la identitat i expressió de gènere en la joventut.

2. En els cursos de mediació, monitors i formació juvenils s'inclourà formació sobre la identitat i expressió de gènere que els permeta fomentar el respecte i protegir els drets de les persones trans en el seu treball habitual amb adolescents i joves de la Comunitat Valenciana.

3. Totes les entitats juvenils i persones treballadores de qualsevol àmbit que realitzen les seues labors amb la joventut promouran i respectaran amb especial atenció la igualtat de les persones en atenció a la identitat i expressió de gènere.

4. Tots els espais i instal·lacions gestionats per aquestes entitats observaran i compliran amb les mesures necessàries per a la completa inclusió de les persones trans.

Article 36. Protecció de les persones trans majors

1. Les persones trans majors tenen dret a rebre dels serveis socials públics de la Comunitat Valenciana una protecció i una atenció integral per a la promoció de la seua autonomia personal i de l'envelliment actiu, que els permeta una vida digna i independent i el seu benestar social i individual, així com a l'accés a una atenció gerontològica adequada a les seues necessitats, en l'àmbit sanitari, social i assistencial.

L'atenció gerontològica que se cita al punt anterior serà coordinada per les unitats de referència per a identitat de gènere (UIG), que realitzaran inspeccions periòdiques per a verificar-ne el compliment.

2. Les persones trans majors tindran dret a ser ateses en residències adequades a la seua identitat de gènere i a rebre un tracte respectuós amb la seua identitat de gènere.

En tot cas, la identificació de la persona trans davant del personal del centre, altres residents i tercers, encara que aquesta no haja procedit a la rectificació en el registre civil de la menció de sexe, n'haurà de respectar la identitat de gènere, amb independència del nom i sexe reflectit en el seu expedient.

3. Les residències de la tercera edat, tant públiques com privades, garantiran el dret a la no-discriminació de persones en atenció a la seua identitat o expressió de gènere, ja siga en la seua individualitat com en la seua relació sentimental.

CAPÍTOL VII. Mesures en l'àmbit de l'oci, la cultura, l'esport, la cooperació internacional i la comunicació

Article 37. Promoció d'una cultura inclusiva

1. La Generalitat reconeix la identitat i expressió de gènere com a part de la construcció d'una cultura inclusiva, diversa i promotora de drets. S'adoptaran mesures que garantisquen la visibilitat de la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar, tant en l'àmbit autonòmic com local, com a part de la cultura ciutadana, la convivència i la construcció de l'expressió cultural.

2. S'adoptaran mesures de suport i foment d'iniciatives i expressions artístiques, culturals, patrimonials, recreatives i esportives relacionades amb la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar.

3. La Generalitat promourà i afavorirà que totes les biblioteques de la seua titularitat i les biblioteques de titularitat municipal compten amb un fons bibliogràfic i filmogràfic específic en matèria d'identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar. El contingut dels materials haurà de ser respectuós amb els drets humans. En les ciutats de més de 20.000 habitants conformaran una secció específica.

4. La Generalitat garantirà l'accés lliure i sense restriccions a les pàgines web que continuen informació sobre la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar, en tots els accessos públics a internet, tant en biblioteques públiques, centres educatius, així com en sistemes wifi públics.

Article 38. Esport, oci i temps lliure

1. La Generalitat, les federacions esportives i en general el conjunt de les administracions de la Comunitat Valenciana, cada una en l'àmbit de les seues competències, promourà i vetlarà perquè la participació en la pràctica esportiva i d'activitat física es realitze en termes d'igualtat, sense discriminació per motius d'identitat o expressió de gènere.

Alhora, les entitats organitzadores d'esdeveniments i competicions esportives que es realitzen a la Comunitat Valenciana adoptaran les mesures necessàries per al seu desenvolupament, respectant la identitat de gènere expressada per les persones participants, d'acord amb la normativa aplicable.

2. S'adoptaran les mesures necessàries per a garantir que les activitats recreatives d'oci i temps lliure es puguen gaudir en condicions d'igualtat i respecte a la diversitat sexual, la identitat i expressió de gènere, i es prohibirà qualsevol acte que poguera causar perjudici, hostilitat o violència física o psicològica cap a les persones trans.

3. S'adoptaran mesures que garantisquen la formació adequada del personal que atenga la didàctica esportiva, d'oci i temps lliure, i que aquesta formació incorpore el respecte i la protecció de la diversitat sexual, identitat i expressió de gènere enfront de qualsevol discriminació. A

aquest efecte s'establirà la coordinació necessària amb les entitats públiques o privades representatives de l'àmbit de la gestió de l'oci, el temps lliure i la joventut. Entre aquestes mesures, es podran incloure incentius en la bona gestió i pràctica en allò referit en aquest article.

4. Es promourà un esport inclusiu amb l'objectiu d'eradicar tota forma de discriminació per motiu de diversitat sexual, identitat o expressió de gènere en els esdeveniments esportius realitzats a la Comunitat Valenciana.

5. La Generalitat garantirà la plena igualtat i llibertat de les persones trans en la pràctica esportiva, i adoptarà les mesures necessàries per a eliminar les barreres que la dificulten.

6. Es garantirà l'ús de les instal·lacions esportives d'acord amb la identitat de gènere.

Article 39. Cooperació internacional al desenvolupament

La Generalitat, especialment a través del pla director i els plans d'acció anuals de cooperació al desenvolupament, impulsarà expressament aquells projectes que promoguen i defenquen el dret a la vida, la igualtat, la llibertat i la no-discriminació de les persones per motius d'identitat o expressió de gènere, així com la protecció de les persones enfront de les persecucions i represàlies, en aquells països en què aquests drets siguen negats o entrebancats, legalment o socialment.

Article 40. Tractament igualitari de la informació i la comunicació

1. La Generalitat fomentarà en tots els mitjans de comunicació de titularitat pública i aquells que perceben subvencions o fons públics de l'administració valenciana, la conscienciació, divulgació i transmissió de la inclusió social i el respecte a la identitat i expressió de gènere, emetent continguts que contribuïsquen a una percepció del col·lectiu exempta d'estereotips i al coneixement i difusió de necessitats i realitats de la població trans.

2. La Generalitat vetlarà perquè els mitjans de comunicació, per mitjà d'autoregulació i codis deontològics, incorporen el respecte a la igualtat i la prohibició de discriminació per motius d'identitat o expressió de gènere, tant en continguts informatius i de publicitat, com en el llenguatge emprat. Aquesta disposició afectarà tots els mitjans, inclosos aquells propiciats per les noves tecnologies.

CAPÍTOL VIII. Mesures en l'àmbit de la seguretat i les emergències

Article 41. Atenció a les víctimes i formació dels cossos de seguretat i emergències

1. La Generalitat en l'àmbit de les seues competències, elaborarà un protocol per a l'atenció a les víctimes de delictes d'odi per motiu d'identitat o expressió de gènere, en especial quan siguen víctimes d'agressions, assetjament o coaccions tant físiques com per mitjans virtuals i vetlarà per la seua efectiva aplicació.

2. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, vetlarà per que la formació de la policia autonòmica, les policies locals i els cossos de seguretat i emergències incloga el coneixement i el respecte a la identitat i expressió de gènere.

3. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, actuarà com a interessada en causes penals que, per la seua especial rellevància i especialment en matèria de delictes d'odi, en justifiquen la personació en la defensa dels interessos col·lectius i dels interessos de les persones trans.

CAPÍTOL IX. Mesures administratives per a garantir la igualtat real i efectiva de les persones en atenció a la identitat i expressió de gènere

Article 42. Contractació administrativa i subvencions

1. Les clàusules socials de la contractació administrativa podran incloure mesures destinades a la igualtat en atenció a la identitat i expressió de gènere.

2. Així mateix, la Generalitat podrà incorporar a les bases reguladores de les subvencions públiques les actuacions destinades a aconseguir la igualtat d'oportunitats en atenció a la identitat i expressió de gènere.

Article 43. Formació del personal de les administracions públiques

La Generalitat impartirà formació que garantisca la sensibilització adequada i correcta actuació sobre la identitat i expressió de gènere al personal de l'administració pública que presta serveis en tots els àmbits referits en aquesta llei.

TÍTOL V. Mesures de tutela administrativa

Article 44. Disposicions generals

La protecció enfront de qualsevol violació del dret a la igualtat de les persones per motiu d'identitat o expressió de gènere comprendrà, si és el cas, l'adopció de quantes mesures siguin necessàries per al cessament immediat en la conducta discriminatòria, adopció de mesures cautelars, prevenció de violacions imminents o ulteriors, indemnització de danys i perjuís i restabliment ple de la persona perjudicada en el ple exercici dels seus drets.

Article 45. Concepte de persona interessada

Tindran la condició de persones interessades:

1. Els qui ho promoguen com a titulars de drets o interessos legítims individuals o col·lectius. Les associacions, entitats i organitzacions representatives dels col·lectius de persones trans i aquelles que tinguen per objecte la defensa i promoció de drets humans.
2. Les que, sense haver iniciat el procediment, tinguen drets que puguen resultar afectats per la decisió que s'hi adopte.

Article 46. Inversió de la càrrega de la prova

En els procediments administratius incoats en virtut del que disposa el present títol, quan la persona interessada aporte fets, o indicis raonablement fonamentats, d'haver patit discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere, correspon a qui s'atribueix la conducta discriminatòria l'aportació de justificació provada, objectiva i raonable de les mesures adoptades.

TÍTOL VI. Infraccions i sancions

Article 47. Responsabilitat

Seràn responsables de les infraccions administratives en matèria de vulneració dels drets de les persones trans les persones físiques o jurídiques, públiques o privades per la realització de les accions o omissions tipificades en la present llei. Tot això, sense perjuí de les responsabilitats civils, penals o d'un altre ordre i de les atribucions inspectores i sancionadores que en l'àmbit laboral pugua exercir la Inspecció de Treball i Seguretat Social.

Article 48. Concurrència amb l'ordre jurisdiccional penal

1. No podran sancionar-se els fets que hagen sigut sancionats penal o administrativament, en els casos en què s'aprecie identitat de subjecte, de fet i de fonament.
2. En els supòsits en què les infraccions puguen ser constitutives d'il·lícit penal, l'administració passarà el tant de culpa a l'òrgan judicial competent o al ministeri fiscal i s'abstindrà de seguir el procediment sancionador, mentre l'autoritat judicial no dicte sentència ferma o resolució que pose fi al procediment, o mentre el ministeri fiscal no comuniqui la improcedència d'iniciar o prosseguir actuacions.
3. En cas de no haver-se estimat l'existència d'il·lícit penal, o en el cas d'haver-se dictat una resolució d'un altre tipus que pose fi al procediment penal, l'administració continuarà l'expedient sancionador basant-se, si és el cas, en els fets que els tribunals hagen considerat provats.

Article 49. Infraccions

1. Les infraccions administratives es qualifiquen de lleus, greus i molt greus, en atenció a la naturalesa de l'obligació incomplida i a l'entitat del dret afectat.
2. Són infraccions lleus:
 - a) Utilitzar o emetre expressions vexatòries contra les persones trans, les seues parelles, persones acostades o les seues famílies per la seua identitat o expressió de gènere en la prestació de serveis públics, en qualsevol mitjà de comunicació, en discursos o intervencions públiques, o en les xarxes socials.
 - b) No facilitar la labor o negar-se parcialment a col·laborar amb l'acció investigadora dels serveis d'inspecció de la Generalitat en el compliment dels mandats establits en la present llei.
3. Són infraccions greus:
 - a) La reiteració en l'ús o emissió d'expressions vexatòries per raó d'identitat o expressió de gènere en la prestació de serveis públics, en qualsevol mitjà de comunicació, en discursos o intervencions públiques, o en les xarxes socials.

b) L'ús o emissió d'expressions que inciten a la violència contra les persones trans o persones acostades, en la prestació de serveis públics, en qualsevol mitjà de comunicació, en discursos o intervencions públiques, o en les xarxes socials.

c) La no-retirada immediata, per part del prestador d'un servei de la societat de la informació, d'expressions vexatòries o d'incitació a la violència per raó d'identitat o expressió de gènere contingudes en llocs web o xarxes socials de què siga responsable, una vegada tinga coneixement efectiu de l'ús d'aquestes expressions.

d) La realització d'actes o la imposició de disposicions o clàusules en els negocis jurídics que constituïsquen o causen discriminació per raó de la identitat o expressió de gènere.

e) L'obstrucció o negativa absoluta a l'actuació dels serveis d'inspecció de la Generalitat en el compliment dels mandats establits en la present llei.

f) Impedir o obstaculitzar la realització de qualsevol tràmit administratiu o l'accés a un servei públic o establiment, per causa d'identitat o expressió de gènere.

g) Realitzar actes que impliquen aïllament, rebuig o menyspreu públic i notori de persones per causa d'identitat o expressió de gènere.

h) La implantació, l'impuls o la tolerància de pràctiques laborals discriminatòries per raó de la identitat o expressió de gènere.

i) L'elaboració, utilització o difusió en centres educatius de la Comunitat Valenciana de llibres de text i materials didàctics que presenten les persones com a superiors o inferiors en dignitat humana, en funció de la seua identitat o expressió de gènere, o que inciten a la violència per aquest motiu.

4. Són infraccions molt greus:

a) Adoptar, existint dol o culpa, comportaments agressius o constitutius d'assetjament, realitzats en funció de la identitat o expressió de gènere d'una persona, que tinga el propòsit d'atemptar contra la seua dignitat, creant un entorn intimidatori, degradant o ofensiu per a aquella.

b) Qualsevol represàlia o tracte advers que reba una persona com a conseqüència d'haver presentat aquesta una queixa, reclamació, denúncia, demanda o recurs de qualsevol tipus, destinat a impedir la seua discriminació per identitat o expressió de gènere, i a exigir el compliment efectiu del principi d'igualtat.

c) La negativa a atendre o assistir als que hagen patit qualsevol tipus de discriminació o abús per raó de la seua identitat o expressió de gènere quan, per la seua condició o lloc, tinga obligació d'atendre la víctima.

5. Respecte de les infraccions lleus i greus, la discriminació múltiple incrementarà, respecte de cada una de les accions concurrents, un grau el tipus infractor previst en aquesta llei.

Article 50. Reincidència

A l'efecte del que preveu aquesta llei, existirà reincidència quan el responsable o responsables de la infracció prevista en aquella hagen sigut sancionats anteriorment mitjançant una resolució ferma per la realització d'una infracció de la mateixa naturalesa en el termini d'un any, comptat des de la notificació d'aquella.

Article 51. Sancions

1. Les infraccions lleus seran sancionades amb advertència o amb multa de 200 a 3.000 euros.

2. Les infraccions greus seran sancionades amb multa de 3.001 fins a 20.000 euros. A més, podran imposar-se com a sancions accessòries, alguna o algunes de les següents:

a) Prohibició d'accedir a qualsevol tipus d'ajuda pública de la Generalitat per un període d'un any.

b) Prohibició de contractar amb la Generalitat, els seus organismes autònoms o ens públics per un període d'un any.

3. Les infraccions molt greus seran sancionades amb multa de 20.001 fins a 45.000 euros, i a més podrà imposar-se alguna o algunes de les sancions accessòries següents:

a) Prohibició d'accedir a qualsevol tipus d'ajuda pública de la Generalitat per un període de fins a tres anys.

b) Inhabilitació temporal, per un període de fins a tres anys, per a ser titular, la persona física o jurídica, de centres o serveis dedicats a la prestació de serveis públics.

c) Prohibició de contractar amb la Generalitat, els seus organismes autònoms o ens públics per un període de fins a tres anys.

Article 52. Graduació de les sancions

1. Per a la graduació de les sancions es tindrà en compte:

- a) La naturalesa i gravetat dels riscos o perjudicats causats a les persones o béns.
- b) La intencionalitat de l'autora o de l'autor.
- c) La reincidència.
- d) La transcendència social dels fets o la seua rellevància.
- e) El benefici que haja obtingut la persona infractora.
- f) L'incompliment de les advertències o requeriments que prèviament haja realitzat l'administració de la Generalitat.
- g) La pertinença de la persona infractora a forces i cossos de seguretat.
- h) La pertinença de la persona infractora a un grup organitzat d'ideologia feafament trans-fòbica.
- i) La reparació voluntària dels danys causats o l'esmena dels fets que van donar lloc a la comissió del tipus infractor, sempre que això tinga lloc abans que recaiga una resolució definitiva en el procediment sancionador.

2. Per a la imposició de les sancions pecuniàries i per a la determinació de la seua quantia haurà de tindre's en compte que la comissió de les infraccions no resulte més beneficiosa per a la persona o persones infractores que el compliment de les normes infringides.

Article 53. Prescripció

1. Les infraccions molt greus prescriuran al cap de tres anys, les greus als dos anys i les lleus als nou mesos.

2. El termini de prescripció de les infraccions començarà a computar-se des del dia en què la infracció s'haguera comés.

3. Les sancions imposades per infraccions molt greus prescriuran al cap de dos anys, les greus a l'any i les lleus als sis mesos.

4. El termini de prescripció de les sancions començarà a comptar-se des de l'endemà del dia en què siga executable la resolució per la qual s'imposa la sanció o haja transcorregut el termini per a recórrer-la.

Article 54. Competència

1. La imposició de les sancions previstes en aquest títol exigirà la prèvia incoació del corresponent expedient sancionador, la instrucció del qual correspondrà a la conselleria competent en matèria d'igualtat i no-discriminació.

2. Si durant la tramitació de l'expedient sancionador es comprova que la competència correspon a una altra administració pública, es donarà trasllat de l'expedient a l'administració pública competent per a la seua tramitació.

3. La competència per a la imposició de sancions previstes en la present llei correspondrà:

- a) A la persona titular de la direcció general competent en matèria de no-discriminació de persones per motius d'identitat o expressió de gènere, quan es tracte de la imposició de sancions per infraccions lleus.
- b) A la persona titular de la conselleria amb competències en matèria de no-discriminació de persones per motiu d'identitat o expressió de gènere, quan es tracte d'imposició de sancions per infraccions greus.
- c) Al Consell per a la imposició de sancions per infraccions molt greus.

Article 55. Procediment sancionador

La potestat sancionadora s'exercirà de conformitat amb el que disposen les lleis que establisquen el règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú.

DISPOSICIONS ADDICIONALS

Primera. No-discriminació per motius d'identitat de gènere en el còmput del termini de residència per a ser persona beneficiària de la renda garantida de ciutadania²

No es considerarà interromput el temps de residència efectiva a la Comunitat Valenciana exigint per la Llei 9/2007, de 12 de març, de la Generalitat, de renda garantida de ciutadania de la Comunitat Valenciana, i les seues normes de desplegament, en els casos de trasllats fora de la comunitat autònoma derivats de situacions constatades de maltractaments familiars, de tractaments sociosanitaris de rehabilitació, com a conseqüència de mesures especials de protecció en procediments judicials, de tractament derivat de l'atenció a la identitat trans de la persona interessada o per compliment de condemna en establiments penitenciaris radicats fora de la Comunitat Valenciana.

Segona. Residències per a persones majors

Totes les referències presents en la normativa autonòmica en matèria de residències per a persones majors, i sense perjuí dels principis generals establits en aquella, referents a la intimitat de les persones usuàries, hauran d'entendre's referides a l'orientació sexual i a la identitat de gènere, garantint la no-discriminació per aquests motius.

DISPOSICIÓ TRANSITÒRIA

Única. Garantia de funcionament dels serveis actuals

Es garantirà el funcionament dels actuals serveis que es presten a les persones trans a la Comunitat Valenciana, fins que no es desenvolupe reglamentàriament aquesta llei o fins que la nova estructura coordinada per les unitats de referència per a la identitat de gènere no estiga en funcionament, i que, en tot cas, no podrà ser superior a sis mesos des de l'entrada en vigor de la llei.

DISPOSICIÓ DEROGATÒRIA

Única. Derogació normativa

Queden derogades totes les disposicions que del mateix rang o d'un rang inferior s'oposen al que preveu la present llei.

DISPOSICIONS FINALS

Primera. Desplegament reglamentari

1. Es faculta el Consell a autoritzar la subscripció d'acords o convenis necessaris per al desplegament d'aquesta llei amb aquelles institucions i administracions que resulten competents i oportunes.

2. Alhora, hom faculta el Consell per a dictar les disposicions necessàries per al desplegament i execució de la present llei, en el termini màxim de nou mesos, comptats a partir de la data de l'entrada en vigor.

3. Les mesures contemplades en aquesta llei, que en virtut del seu desenvolupament reglamentari impliquen la realització de despeses, seran pressupostades en els programes i els capítols corresponents amb càrrec als pressupostos de la Generalitat Valenciana de l'exercici següent a l'entrada en vigor de les disposicions adoptades per a la seua aplicació.

² Disposició adicional primera modificada per la disposició adicional sisena de la **Llei 19/2017, de 20 de desembre**, de la Generalitat, de renda valenciana d'inclusió (DOGV núm. 8196 de 22.12.2017 - Ref. Base de dades 011439/2017) el contingut de la qual es transcriu a continuació:

"Sisena. No-discriminació per motius d'identitat de gènere en el còmput del termini de residència per a ser persona beneficiària de la renda valenciana d'inclusió

Modificació de la disposició adicional primera de la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere a la Comunitat Valenciana, per a adaptar-la a la derogació de la Llei 9/2007, de 12 de març, de la Generalitat, de renda garantida de ciutadania de la Comunitat Valenciana, canviant les referències a aquesta renda per les disposicions resultants de l'aprovació d'aquest text."

Segona. Entrada en vigor

Aquesta llei entrarà en vigor l'endemà de la publicació en el Diari Oficial de la Generalitat Valenciana.

Per tant, ordene que tots els ciutadans i totes les ciutadanes, tribunals, autoritats i poders públics als quals pertoque, observen i facen complir aquesta llei.

València, 7 d'abril de 2017

El president de la Generalitat,
Ximo Puig i Ferrer

ANÀLISI JURÍDICA

Aquesta disposició està afectada per:

Corregida per:

- **CORRECCIÓ d'errades de la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i l'expressió de gènere a la Comunitat Valenciana. [2017/5100] (DOGV núm. 8059 de 09.06.2017) Ref. Base de dades 005042/2017**

Modificada per:

- **LLEI 19/2017, de 20 de desembre, de la Generalitat, de renda valenciana d'inclusió, [2017/11918] (DOGV núm. 8196 de 22.12.2017) Ref. Base de dades 011439/2017**